

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN KAFKAS TOPLULUKLARIN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Gürcan Şevket AVCIOĞLU
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
gsavcioglu@selcuk.edu.tr

Özet

Bu çalışma, yüzyıllardır Türkiye'de yaşayan, Kafkasya kökenli Abhaz ve Çerkez toplulukların, Türk toplum yapısıyla ne derece bütünleştiğini değerlendirmek amacıyla. Bunun için, sosyo-kültürel yapının unsurları olan, demografik ve aile özellikleri ile ekonomi ve siyaset gibi bazı alanlarda Abhaz ve Çerkezlerin faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Göç eden toplulukların, katıldıkları farklı sosyo-kültürel yapılarla ilişkilerini açıklayan kuramlar ile Abhaz ve Çerkezlerin bu kuramlara uygun yönleri değerlendirilmiştir. Ayrıca şehirleşme ve modernleşmenin etkisiyle, bu toplulukların sosyal ve kültürel yapılarında meydana gelen değişimler üzerinde durulmuştur. Türkiye'de yaşayan Kafkas toplulukları aile yapılarını geleneklerine uygun şekilde sürdürmekle birlikte değişimlerle karşılaşmaktadırlar. Bu topluluklar ekonomik ve siyasi faaliyetlere yoğun şekilde katılmaktadır. Türkiye'de simbiyotik bir ilişki olarak başlayan karşılıklı temas, ekonomik ve siyasi bütünleşmeyle devam etmiştir. Ancak değişimlerden kaynaklanan kültürlerini kaybetme endişesi ve bazı siyasi gelişmeler, bu toplulukların kendilerini Türk toplumu içinde asli unsur görmekten, diaspora olarak görmeye doğru yönelmelerine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkas, Abhaz, Çerkez, bütünleşme, asimilasyon, diaspora.

AN EVALUATION ON THE SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF CAUCASIAN PEOPLE COMMUNITIES IN TURKEY

Abstract

This study intends to evaluate to what extent Abhaz and Circassian communities of Caucasus origin, who have lived in Turkey for centuries, have been integrated into the structure of the Turkish society. To this end, elements of socio-cultural structure such as demographic and family features of Abhaz and Circassian people and their activities in areas such as politics and economy have been investigated. Theories explaining the different socio-cultural structures to which migrant communities have joined and the aspects of Abhaz and Circassians that fit these theories have been evaluated. Moreover, changes that have occurred in the social and cultural structures of these communities as a result of the urbanization and modernization have been dwelt upon. Although the Caucasian communities living in Turkey continue their family structures in accordance with their traditions, changes are also encountered. These communities take an active part in economic and social activities. The mutual contact that began as a symbiotic relationship in Turkey continued with economic and political integration. However, their concerns about losing their culture arising from changes and some political developments cause these communities to see themselves as Diaspora within the Turkish community rather than a fundamental element.

Key Words: Caucasian, Abhaz, Circassian, integration, assimilation, diaspora.

GİRİŞ

Tarih boyunca ortaya çıkan savaşlar, göçler, iklim değişimleri, ticaret gibi olaylar farklı sosyo-kültürel yapıların temasına neden olmuştur. Bu temaslar kültür alışverişini sağlamakla birlikte daha başka anlaşmazlıklara ve savaşlara yol açmıştır (Tezcan, 1984: 5-13). Bunların sonucu olarak, karşılaşan farklı kültürlerin birbirleri hakkında görüşleri belirginleşir. Kültürler farklılığa dayanır, bazı kültür unsurları bakımından benzerlikler gösterilebilse de farklı tarihi, coğrafi, dini ve felsefi faktörler kültürler arası farklılığı doğurur ve pekiştirir. Genel anlamda kültüre birçok özgün faktörün etkisiyle ortaya çıkmış insan davranış ve tutumları olarak bakılmaktadır. Toplum kendi yarattığı kültürel unsurları korur ve geliştirir.

Sosyal bilimlerde, çeşitli kültür anlayışlarından şu sonuç çıkarılabilir: kültür, her toplumun kendisini diğerlerinden farklılaştıran düşünce ve eylem modellerinin ve kendi özgül anlam ve çerçevesi içinde yaratıp kullandığı araç ve gereçlerin soyut bir bütünüdür. Başka bir anlatımla kültür, bir yandan bireylerin toplumsal yollarla edindikleri ve toplumsal yollarla ilettikleri bir değer, yargı, inanç, simge ve davranış ölçütleri düzeninde, diğer yandan da böylece ortaya çıkan geleneksel davranış kalıplarının simgesel ve maddi ürünlerinden oluşur (Tolan, 1996: 227). Yani kültür bir toplumdan diğerine büyük çeşitlenmeler gösterir. Bir zaman diliminden diğerine ve daha az derecede de içsel olarak bir kurumdan diğerine kültürel çeşitlilik görülür. (Fichter, 1996: 139). Kültürel çeşitlilik bu derece belirgin olduğuna göre farklı kültürel yapıların teması birtakım etkileşim biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda, kültürleşme, kültür şoku, asimilasyon, etnosantrizim, kültürleme, kültürel difüzyon gibi tanımlar kullanılmaktadır.

Herhangi bir kültürel temasın hangi kültür tanımıyla değerlendirilebileceği karşılaşan kültürlerin kendilerine ve karşılaştıkları kültürlere yükledikleri anlamlar ile belirginleşir. Bu konuda Osmanlı tarihi bir örnektir. Osmanlı devleti çok farklı kültürlerin karşılaştığı bir coğrafyayı kapsamaktaydı. Bu coğrafya içinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına ait farklı kültürleri barındırmıştı. Gelişmiş bir kültür ve medeniyete sahip olan Osmanlı'nın diğer kültürlere yaklaşımı bir değerlendirmeye göre, mensup olduğu kültür ve medeniyeti diğer medeniyetlerden daha üstün gördüğü şeklindedir. Türk'lerin Batılılarla teknoloji ve hatta bir ölçüde kültür alışverişinde bulunduğu bilinmektedir. Fakat bu alışveriş kendi üstünlük duygularını sarsacak mahiyette değildi (Güngör, 1997: 148). Bu üstünlük duygusu Turhan'a göre 18. yüzyıla kadar sürmüştür (Turhan, 1997). Fakat Türklerin kültür ve medeniyetlerine duydukları güven başka kültürleri yok etme çabasına yol açmamıştır. Meriç'e göre Türkler İslâmiyetin tefsiri, tamimi, izahıdır. Asırlar boyunca kurulmuştur. Hristiyan insanını da himayesine almıştır. Her düşünceye saygı gösterir, insana ahsen-i takvim olduğu için nüsha-yı sugra olarak bakar (Meriç, 1997: 282). İşte bu yüzden Osmanlı'nın geniş topraklarındaki birçok farklı kültür yüzyıllar süren Osmanlı hâkimiyetine rağmen bugün varlığını devam ettirebilmektedir. Osmanlı bu kültürleri asimile etmek, dışlamak yerine bünyesine entegre etmeyi benimsemiştir. Diğer birçok topluluk gibi Abhaz'ların ve

Çerkez’lerin varlığı Osmanlı zamanında başlamış Türkiye Cumhuriyeti’nde devam etmiştir.

Kültürel çeşitlilik ve kültürel temas kavramları dışında, topluluk ve toplum kavramlarının belirlenmesi uygun olacaktır. Sosyologlar topluluk ve toplum kavramları arasındaki farklılığı, özellikle 19. yüzyılda sanayileşmenin etkisiyle belirgin olarak ortaya çıkmış sosyal ve kültürel yapıdaki değişimleri açıklamak için ortaya atmışlardır. Buna göre topluluklar, biz duygusunun hakim olduğu, yüzyüze, yakın ilişkilerin sürdürüldüğü toplumsal birliklerdir. Duygusal bağlanma yanında ortak değerler ve inançlar hakimdir, dayanışma duygusu fazladır, bireyler davranış ve düşünce bakımından kendisine benzediği diğer kişilerle ilişki halindedir. Toplumda ise bireyselleşmeden doğan ben duygusu baskındır. İşbölümü ve uzmanlaşma nedeniyle duygusal bağlar, ortak inanç ve değerlere bağlılık azalır. Davranış ve düşüncelerde farklılıklar doğar (Fichter, 1996: 63-65). Bu iki sosyolojik birlik arasındaki farkı birçok öncü sosyolog gibi Ferdinand Töennies’de belirgin şekilde ortaya koymuş, insan birliklerinin kır ve kent yaşamına bağlı olarak yapısal değişikliklerini değerlendirmiştir (Appelbaum, 1988: 26-27). Topluluk toplumun öncül biçimi olarak düşünülür yani sanayileştikçe topluluktan topluma doğru zorunlu bir geçişin olacağı varsayılır. Ancak günümüzde toplum özellikleri taşıyan birlikler içinde varlıklarını sürdüren, kır ve kent yaşam biçimlerine uygun, topluluklar bulunmaktadır. Bunlar belirli bir toplum içindeki etnik topluluklar olarak göze çarpar.

Bugün de Türkiye topraklarında farklı sosyo-kültürel topluluklar yaşamaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan Kafkas topluluklarının sosyal ve kültürel yaşantıları ile Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki uyumları ele alınacaktır.

ABHAZ’LARIN TÜRKİYE’DEKİ YERLEŞMELERİ

Abhazlar İngur Irmağı’ndan kuzeye doğru Kafkas Dağları’nın zirvelerine ve Karadeniz kıyıları boyunca Adler’in ötesine kadar uzanan geniş bir bölgede yaşarlar. XIV. yüzyıla kadar Kuban boylarına kadar olan sahada da kolonileri vardı. Ancak kuzeyden inen Kabardayların baskısı sonucunda yerlerini tümüyle onlara bırakarak ana kitleleriyle Karadeniz kıyılarına inmek zorunda kaldılar. Bununla beraber Kafkas Dağları üzerinde ve Kuban Nehri ile bu nehre katılan ırmakların kaynaklarında bir kısmı kalmaya devam etti. Abhaz-Abazalar güney ve güney-doğudan Gürcülerle, kuzey-doğudan Svanlar, Karaçay-Balkarlar ve Kabartaylar ile komşudurlar. Kuzeyden ise Besleneyle, Abzahlar ve Ubuhtar ile çevrili idiler (Papşu, 2004: 122).

Abhaz’lar aynı zamanda bir buçuk asırdır Anadolu’da yaşamaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına 100-150 bin arasında Abhaz’ın yerleştiği bilinmektedir. Osmanlı zamanında göçmenlerin büyük bir kısmı Balkanlara yerleştirilmiş, 1877-78’de Osmanlı-Rus harbinin ardından Anadolu’ya yerleşmişlerdir. Bugün temel olarak Abhaz’ların yerleşim yerleri Sakarya, Düzce,

Bilecik, Hendek, İnegöl, Bursa, İzmit ve Eskişehir'dir. Doğrudan Abhazy'a dan ve sonradan Balkanlardan gelenler genel olarak bu bölgelere yerleşmişlerdir. Bir de kuzey Kafkasya'dan bu günkü Karatay-Çerkez bölgesinden gelen Abhazların yerleştiği Samsun, Tokat, Yozgat, Kayseri ve Adana hattı vardır. Samsun ve Eskişehir'de iki bölgeden gelenler karışık yerleşmişlerdir (Paşu, 2004: 122; Aslan, 2009: 97). Abhazlar Anadolu'nun çeşitli gölgelerine yerleşip buradaki yerli kültürlerle karşılaşma imkânı bulmuştur.

FARKLI KÜLTÜRLERLE KARŞILAŞMA

Farklı kültürlerin göçler yoluyla karşılaşmaları sonucu ortaya çıkan etkileşim konusunda farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan birisi, barışı koruma ve çatışmayı azaltma konusunda yollar arayan pragmatist görüş, diğeri, kültürel çeşitliliği bir ülkenin güç kaynağı olarak gören pluralist yaklaşım, bir diğeri ise ırk ve kültür farklılıklarını hoş karşılamayan homojen kültür ve toplumu heterojen kültür ve topluma tercih eden asimilasyoncu görüştür. Asimilasyoncu görüşe göre, azınlık problemleri, etnik grup problemleri, etnik grup üyelerinin anaakım kültüre (içinde yaşadıkları toplumun genel kültürüne) girme fırsatlarını yakalaması ve anaakım kültüre giriş başarısı göstermesiyle çözümlür (Berry ve Tischler, 1978: 12-15'ten aktaran; Özönder, 1998:197). Yani azınlıkların, sosyal ve kültürel sistemin unsurlarıyla ilişkili olarak, mevcut sistem içine dahil edilmesi azınlık problemlerini ortadan kaldırır.

E.S. Bogardus, endüstri toplumlarında üretime katılmanın sağlanması ile ırk farklılıklarının aşılabileceğini savunur. Kültürlerin karşılaşmalarını ve endüstri toplumlarında yaşanan etkileşim aşamalarını farklı etniklerin merak duyarak genel kültüre katılmalarıyla başlatır. Sonraki aşamada çatışmalar doğar. Çatışmalar yasal düzenlemeler gibi çözüm yolları bulunarak bertaraf edilir ve sükunete erişilir. W.O. Brown ırk çatışmalarının kalıplarının bütün kültürel etkileşimlere uygun olmadığını düşünür. Brown'da karşılaşma aşamaları belirler. Başlangıçta, gerçek sosyal temasın az, ancak mal ve hizmet değişiminin fazla olduğu simbiyotik bir temas kurulur. Bu simbiyotik teması, ilişkilerde değil ama toprak ve kaynakların paylaşımında ve maddi yaşam savaşında gerçekleşen mücadele izler (Berry ve Tischler, 1978: 150-153'ten aktaran; Özönder, 1998: 198-199). Türkiye'de yaşayan Abhazların göç sonucu ortaya çıkan kültürel temasları da üç aşamalı bir kültürel temas süreci içinde değerlendirilebilir.

Karşılaşma Aşamaları

Türkler ve Abhazlar bir buçuk asırdır Anadolu'da birlikte yaşamaktadır. İlk göçlerde bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Özellikle toprak iskânında yerli unsurlarla çatışmalara varan durumlarla karşılaşmıştır. Özellikle kırsal yerleşmelerde toprağın iskânı konusunda örneğin, Çerkez'lerin Kayseri Pınarbaşı'na yerleşmeleri sırasındaki bölgenin yerleşik halkı olan Avşar Türkmen'leriyle zaman zaman çatıştıkları gibi (Kaya, 2004: 55). Fakat buna

rağmen göç edenlerin çok büyük oranda Müslüman olmaları ve Osmanlı’nın Kafkasya hakimiyeti nedeniyle, karşılaşma çoğunlukla sürekli bir çatışmaya dönüşmemiştir. Bu bakımdan göç yoluyla karşılaşan farklı kültürlerin ilk karşılaşmasındaki şoku veya endişeleri uç noktalarda taşıdıkları söylenemez. Yerel yabancı gruplar bir bölgede bir arada yaşamaya başladıklarında birbirlerini tanımadıklarından birbirleri hakkında şüpheye düşebilirler (Özönder, 1998: 196). Yukarıda ifade edildiği gibi Müslümanlıktan ve Osmanlı’nın Kafkasya hakimiyetinden doğan ortak değerler bir çok kültürel farklılıklara rağmen mesafeyi ve endişe seviyesini artırmamıştır. Bu yabancılıktan endişe duymama hali, kültürel alışverişi kolaylaştırmış, Abhazların yerli kültüre ait sosyal hayata katılmaları için uygun zemin yaratmıştır. Fakat yine de bu aşamada göçmenlerin toplu yerleşmeleri nedeniyle kendi kendine yetme ve içe dönüklükleri söz konusudur.

Katılma Aşaması

Türkiye’de yaşayan Kafkas kökenli etnik grupların topluma katılması, sadece Bogardus’un endüstrileşmiş toplumlar için geliştirdiği ilişki aşamalarıyla açıklanamaz. Çünkü bu aşamalar bireyselci, rekabetçi ve ekonomik bakımdan gelişmiş toplumlara uyarlanabilse de Türkiye’deki sosyal ve ekonomik yapıya uyarlanamaz. Bogardus’un belirttiği gibi endüstriyel, sosyal ve yasal düşmanlık Türk toplum yapısında söz konusu olmamıştır. Yani göçmenlerin önüne topluma katılmalarını ve entegrasyonu önleyecek ekonomik, sosyal ve hukuki engeller konulmamış, bu etnik grupların bu engelleri aşması için çatışmaları gerekmemiştir. Bunun yanında katılma aşamasında Brown’un belirttiği gibi (Özönder, 1998: 198) simbiyotik ilişki yani sosyal temasın artmaya başladığı, eşya ve hizmet alışverişinin arttığı, yok denecek kadar az endişe ve merakın olduğu bir ilişki söz konusudur. Bu aşamada Abhazlar tarım ve el sanatları gibi işlerle yerli halkla ticari ilişkilere girmiştir.

Entegrasyon Aşaması

Bu aşama farklı etnik grup kimliği olarak tanınmaktan alt kültür (ikincil kültür) olmaya geçiş aşamasıdır. Bu aşamada şehirleşmenin büyük önemi vardır. Bu noktada alt kültürün tanımlanması gerekmektedir.

Alt kültür, yörelere göre ana kültür kalıbından temel özellikler itibarıyla fazla farklılık göstermeyen derece farklarını, çeşitliliklerini kapsayan bir yaşama tarzıdır (Eral, 1999: 147). Yine alt kültür (ikincil kültür), bir toplum içinde az yada çok farklılaşmış bu toplumun kültürel yapısına tam uyum sağlamamış, ancak yine de onun temel bir üyesi olan bir sosyo-ekonomik veya etnik grubun ayırt edici toplumsal kuralları ve yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır (Tolan, 1996: 228). Karmaşık bir iş bölümünün olduğu toplumlarda mesleki gruplar, tabakalı bir toplumda toplumsal sınıflar ya da başka bir toplumda etnik gruplar yani her bir alt grup kendi ayırt edici davranış standartlarıyla fonksiyonel bir mekanizma oluşturuyorsa bu durumda alt kültürel farklılaşmadan söz edilebilir ve bu alt kültürler işlevsel olarak hoş görülebilmektedir (Haviland, 2002: 67).

Bu aşamada alt kültürler ekonomik, siyasal, sosyal alanlara yoğun derecede katılmaktadır. Bu katılma etnik grup için yeni bir sosyalizasyon biçimi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla etnik grup için şehirde sosyalleşme kapalı toplulukta (kırsal alanda) sosyalleşmeden daha farklı davranış örüntüleri barındırır. Bu gün zaman zaman Abhaz gruplarının “bozulma” olarak nitelendirdikleri durum budur. Yani Abhazların etnik kimlik özelliklerini şehirde sürdürmeleriyle kırdı sürdürmeleri arasında bazı farklar vardır.

Şehirde sosyalleşme: Genel topluma entegrasyonu sağlayan daha çok şehirde sosyalleşmedir. Bunu bir anlamda kültürleşme olarak düşünmek mümkündür. Kültürleşme (Acculturation) Güvenç'in belirttiğine göre, (1991: 126) iki ya da daha çok kültür grubunun aşağı yukarı sürekli ilişki ve etkileşimi sonucunda gruplardan birinin ötekine ait kültürel öğeleri kabul etmesi, benzemesi ve ortaya yeni bir kültür bileşiminin çıkması sonucudur. Şehirde sosyalleşme entegrasyon aşamasını gerçek anlamda sağlayabilecek etkileri barındırır. Bu sosyalleşme durumunda çok çeşitli sosyalizasyon ajanları bulunmaktadır. Örneğin iş organizasyonları, siyaset kurumları, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları vs. gibi. Ama aynı zamanda kültürel farklılığı pekiştiren ajanlar da vardır. Bunun başında aile gelmektedir. Aile kurumu Abhaz etnik grubunun önemli kültürel özelliklerinin taşındığı bir kurumdur. Dolayısıyla aile içinde kültürlenme entegrasyona rağmen etnik kültürün korunmasını yani farklılıkların korunmasını başka bir deyişle kültürün savunma mekanizmasını oluşturmaktadır. Sonuç olarak şehirde sosyalleşme ikili sosyalleşme (iki kimlikle sosyalleşme) olarak değerlendirilebilir.

Şehirde sosyalleşmenin bir sonucu olarak nostalji aşaması gerçekleşmektedir. Bu aşamada köye ya da eski topraklara geçici sürelerle geri dönme gerçekleşmektedir. Bu geri dönüşler kültürel pratiklerin kısa bir sürede olsa yerine getirilmesi içindir. Düğünler, akraba ziyaretleri, eğlenceler, özel günler vs. Fakat sürekli yerleşmeyi düşünmemektedirler. Çünkü hayatları ve işleri şehirde kuruludur. Bu aşama asimile olmadıklarını, sosyal değişmeye uğradıklarını göstermektedir.

Fakat bu sosyal değişme bazı yaklaşımlarda asimilasyon ya da çözümlenme olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda etnik kimliğin devamlılığını aile sağlayamamaktadır. Aynı zamanda bu, etnik kimliğin siyasi algılanışını da ifade etmektedir. Huvaj'a göre, (2004), kentleşme dolayısıyla yaşanan kültürel etkileşim, söz konusu etnik grubun çözülüşüne yol açar. Sosyal olarak etnik grup, kentleşmeden önce sahip olduğu kültürel ve sosyal kurumlarının çoğunu kaybeder. Dolayısıyla kültürünü kentte yeniden üretmemesi sorunu ile karşı karşıya kalır. Özellikle dil ve gelenekler gibi ancak grup içinde yaşatılabilmesi mümkün olan kültürel unsurların erozyonu hızlanır. Sonuç olarak, kentleşme asimilasyonu oluşturan etkenler arasında en önemlilerindedir. Ancak bu, kentleşmenin zorunlu sonucunun asimilasyon olduğu anlamına gelmemektedir. Asimilasyon, etnik grup kentte kendi varlığını sürdürebilecek sosyal, kültürel ve

ekonomik müesseselerini oluşturamadığı zaman zorunlu sonuç olmaktadır. Bu sosyal, kültürel ve ekonomik müesseseler etnik grup kimliğinin canlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Köyde sosyalleşme: Kırsal alanda yerel kültürle birlikte sosyal hayata katılma az olduğundan kısmen izolasyona sebep olabilir veya etnosantrik sosyalleşme görülebilir. Etnosantrizm, kişinin kendi kültürünün her açıdan diğer bütün kültürlerden daha üstün olduğuna inanmasıdır. Etnik kültürün değerlerini aktarmada aile kurumunda olduğu gibi kültürlenmenin sıkı bir şekilde gerçekleştirildiği görülür. Bir kuşaktan diğerine kültürün aktarılması sürecine kültürlenme denir (Haviland, 2002: 71). Yani bir toplumun kültürel varlığının öğrenme yoluyla sonraki kuşaklara aktarılması kültürlenme olarak tanımlanır. Başkalarıyla olan ilişkileri aracılığı ile bireye, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi toplumun yargı ölçütlerinin diğer tüm değer, kural ve normların, toplumca kabul edilebilir tutum ve alışkanlıkların becerilerin aktarılması (Tolan, 1996: 229) olan kültürleme bu sosyalleşme durumunda en katı şekliyle sürdürülmektedir. Kırsal alanda yaşayan Abhazların kültürlenmeleri izole sosyal ilişkiler şeklinde gerçekleştiğinden genel topluma entegrasyonu geciktirebilir.

ABHAZ’LARIN AİLE YAPISI

Abhaz ailelerinde, evlilik kurumu ve aile içi ilişkiler Türk aile yapısıyla benzerlikler dışında önemli farklılıklar içermektedir. Örneğin “yeni gelin, kayınpederi ve eşinin yaşlı akrabalarıyla saygı gereği konuşmaz. Eşine ve onun bütün akrabalarına adlarıyla değil kendi verdiği takma adlarla hitap eder. Babanın başkalarının yanında eşine ve çocuklarına yakın ilgi göstermesi ayıp sayılır. Kadınlar bütün sosyal olaylara eşleriyle değil ailenin diğer gelinleriyle ya da komşu kadınlarla katılırlar” (Paşu, 2004: 124). Bu durum benzer bir şekilde Türk aile yapısında da görülür. Fakat şehirleşme ve sosyo-ekonomik çevrenin değişimiyle her iki kültür yapısında da aile ilişkilerinin değişimi gözlenebilmektedir.

Abhaz’larda geniş bir aile ve akrabalık ilişkisi söz konusudur. Akrabalık ilişkileri genel toplumsal yapıyı belirler. Bu yapı ile bireyler ve aileler arasındaki ilişkiler, yerleşim biçimleri, evlilik kuralları, kadının konumu gibi durumlar belirlenir. Kişiler yakın akrabaların oluşturduğu 40-50 kişilik bir akraba çevresince kuşatılır (Paşu, 2004: 109). Bu nedenle aile ve akrabalar arası sosyal olaylara sıkı bir katılma vardır. Geniş aile ve akrabalık ilişkileri genellikle Türk aile yapısında da sürdürülmektedir. Şehirde yaşama durumunda da yakın akrabalarla bağlar sürdürülmektedir.

Abhaz’larda evlilik ciddi ve biraz problemlili bir konudur. Kırk yaşında henüz evlenmemiş kadın ve erkek sayısı oldukça fazladır. Evlenme yaşı genellikle otuz ve üzerindedir. Evlilikten önce nispeten rahat olan gençler evlilikten sonra katı kurallara dahildir. Evlenme yaşının büyüklüğü erkeklerin istenilen sosyal ve ekonomik düzeye gelmiş olmalarının istenmesidir. Büyük kardeşlerin evlenmesi de

beklenir. Geniş akrabalık kavramı nedeniyle evlilik uzak akrabalarla bile yasaklanmış, aynı köyden eş seçme hoş karşılanmamıştır. Aynı zamanda evlilik söz konusu olduğunda asalete yani köken olarak hangi Abhaz sülalesinden olduğuna dikkat edilir (Paşşu, 2004:128-129). Çeçenler’de de aile kavramı çok önemlidir. Erkekler genelde kendi çevrelerinden kızlar seçerler. Ancak aile içi evlilik yasaktır. Yakın akrabalarla evlilik yapılmaz. Kız kaçırma geleneği yaygındır (Çeçen, 2002: 99).

Bütün bu özellikler şehirde de yaşansa kırsal alanda da yaşansa Abhaz kültürünün devamlılığı ve farklılığının temelini aile olduğunu göstermektedir.

SİYASET KURUMUNA KATILMA

Abhaz’lar yaşadıkları bölgelerde yönetime katılma eğilimi göstermektedirler. “Sosyal yönlerinin güçlü olması ve birbirlerine tutkun olmaları politikada da önemli yer edinmelerini sağlamış. Yaşadıkları hemen her ilin veya ilçenin parti teşkilatlarında yer alıyorlar. Özellikle Adapazarı ve Düzce gibi nüfuslarının yoğun olduğu yerlerde siyasete katılım fazladır” (Paşşu, 2004: 126). Yerel ve ulusal düzeyde yönetime katılma eğilimleri, bu etnik toplulukların bütünleşme (entegrasyon) yönünde tavırlarını açık şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü bu yönetimlerde kendi etnik gruplarının dışındaki kültürleri de temsil etmeleri gerekmektedir.

Abhazlar, geleneklerine atıfta bulunarak siyasi tavırlarını belirleme yoluna gitmektedirler. Geleneklerinde yönetim şeklinin demokratik olduğu şeklinde bir anlayış ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Esasen, Adıge’lerde yaşanan “Xase” geleneği de bu anlayışı belirlemektedir. Adıge geleneğinde mahalle, köy, bölge veya ülke düzeyinde önemli bir sorun ortaya çıktığında, her aile Thamatesinin (veya temsilcisinin) katılımıyla “Xase” (kurultay) toplanır. Sorun, demokratik biçimde, enine boyuna tartışılır. Her temsilci kendi ailesinin görüş ve eğilimlerini ortaya koyar. Kararlar genellikle ittifakla alınır. Temsilcilerin aldığı kararlar ailelerini, dolayısıyla toplumun tümünü bağlar. “Xase” nin aldığı genel kararlar “Xabze” (töre, kural, yasa) niteliği taşıdığından, herkes tarafından her yerde özenle korunur ve uygulama yine herkes tarafından izlenir ve denetlenir. Doğal, toplumsal bir özenetim (oto-kontrol) mekanizması vardır. Bu bir demokratik yöntemdir (Huvaj, 2004).

Bunun dışında görüldüğü kadarıyla siyasete dernekler aracılığı ile sivil toplum temelinde de katılmaktadırlar. Birçok Kafkas, derneklerde aktif olarak rol almaktadırlar. Bu durumun sebebi büyük ölçüde Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla kurulan Özerk Abhazya Cumhuriyeti’nin etkisi gibi görünmektedir. Çünkü böyle bir Cumhuriyetin kurulması etnik kökene ilgiyi artırmakta ve milli hislerin canlanmasına hız kazandırmaktadır. Daha önce varolmayan diaspora ifadesi, Türkiyede’ki Abhaz’lar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzden Türkiye’de

kurulan dernekler etnik kültürün canlanmasına aracılık etmektedir. Farklı bir kültür içinde gerçekleşen değişimleri ‘bozulma’ olarak niteleyerek kültürün aslının korunması şeklinde yayınlar yapılmaktadır.

Kafkasya derneğine ait internet sitesinde yayınlanan bir makalede bu derneklerin işlevleri şu şekilde ifade edilmektedir (Huvaj, 2004), Kafkas Kültür Dernekleri, halkımızın bugünkü diaspora koşullarında hızla yok olan kültürel değerlerini koruma ve geliştirme, bunun yanında üyelerinin kültürel düzeylerini yükseltme gereksiniminin bir sonucu olarak kurulmuşlardır. Üyelerin gerek ulusal gerekse çağdaş genel kültür açısından bilgilenmeleri ve bir ulusal siyaset oluşturulmasına etkin katkılarda bulunabilecek yetkinlik kazanmalarını sağlamak önemlidir. Bu amaçla ulusal ve çağdaş genel kültür birikimi sağlayabilmek üzere saptanacak temel kültürel ve bilimsel eserler okunmalı, seminerler halinde üyelerle tartışılmalıdır. Seminerlerde, bugünkü Kafkasya, diasporada sorunlarımız, asimilasyon, etnik kimlik, azınlık hakları, çift dillilik vb. genel kavram ve olgular özellikle toplumumuza etkileri açısından ele alınmalıdır. Bunlara paralel olarak, toplumumuzla ilgili güncel konularda çeşitli demokratik kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır.

Bu ifadeler göstermektedir ki aile ve kırsal sosyalleşme dışında kültürün devamlılığı modern araçlar olan siyaset ve sivil toplum kuruluşları yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır.

EKONOMİYE KATILMA

Abhaz’lar Türkiye’de ekonomik hayata da aktif bir şekilde katılmaktadır. Bunun sonucu olarak, hemen her meslek grubunda, eğitim gerektiren işlerde ve iş adamlığı seviyesinde ekonomik katılım görülmektedir. Yine Kafkas Derneğinin bir işadamlığıyla yaptığı görüşmede şunlar dile getirilmiştir; Rusya ile Türkiye coğrafi olarak birbirine çok yakın iki komşu ülke, sınırdaş. Ama arada, dar fakat derin bir uçurum var. Uçurumu doldurup kapatmak hem çok zor, hem de çok uzun zaman gerektirir. Oysa uçurumun üzerine bir köprü kurulabilir ve uçurum engeli bu köprüyle aşılabılır. Bu çok daha kolay ve pratiktir. Bunun için gerekli her türlü imkân da vardır. Rusya ile Türkiye arasında köprü olmak, Abhazların işi ve görevidir. Her iki ülkede önemli ve etkili bir Abhaz varlığı mevcuttur. Rusya’da Abhaz’lar, sayıca az ama Federe Cumhuriyetler biçiminde örgütlü. Türkiye’de de örgütlü değil ama sayıca çok, uyumlu, yetenekli ve etkili. Her iki ülkede diğesinde bulunmayan, az bulunan ve talep edilen zenginlikler, ürünler var. Her iki ülkenin temel unsurlarından olarak biz Abhaz’lar, bunların neler olduğunu ortaya koyabilir, ihtiyaç noktalarına ulaştırılmasını sağlayabilirsek köprü görevimizi yerine getirmiş oluruz. Bunu yapabiliriz. Bunun için örneğin, Adıgey Cumhuriyeti’nde

ciddi bir sanayi fuarı oluşturabilir, bunu periyodik olarak yinelemek suretiyle gelenekselleştirebiliriz. Bu fuarda hem Türkiye, hem de Rusya ürünlerini sergileyebilirler. Firmalar bağlantılar kurabilirler. İlişkiler zamanla ticari ve sınai işbirliğine dönüştürülüp geliştirilebilir. Bu, hem Rusya'nın, hem Türkiye'nin, hem de Abhaz'ların, kısaca herkesin yararına. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, her iki ülkenin kalkınmasına, zenginleşmesine önemli katkılar sağlar. Kültürel, sosyal, siyasal ilişkileri de geliştirir. Böylece aradaki uçurum da yavaş yavaş kapanabilir. Abhazların yararı da daima iki ülkenin yakınlaşmasında, ilişkilerinin gelişmesindedir (Huvaj, 2004). Bu ifadeler, başlangıçta mal ve hizmet alışverişi olarak gelişen simbiyotik ilişkilerin, daha geniş çaplı entegrasyonu sağlayacak aşamaya geçme çabası ve yeteneğini göstermektedir.

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN ABHAZ'LARDA SOSYAL-KÜLTÜREL YAPININ DEĞİŞİMİ

Kültürlerine sıkıca bağlı bu topluluklarda da değişimler görülmektedir. Fakat bu değişimler Türk kültürünün baskısından ya da asimilasyon politikalarından kaynaklanmamakta, değişimler daha çok şehirleşme veya kültürel ihtiyaçların değişmesi gibi doğal yollarla gerçekleşmektedir. “Şehirleşme ve Türkiye’de 10-15 yıldır yaşanan büyük değişim Abhaz toplumuna da yansımıştır, örneğin eskiden belli kurallar dahilinde yapılan düğünlerde silah atma geleneği bugün çığrından çıkmış. Abhazy’da sofraya kültürünün bir parçası olan içki geleneği burada “bozulma” olarak görülüyor ama içme alışkanlığına bakılınca geleneğe bağlı olması tercih edilir gibi görünüyor. Bazı köylerde davul zurna eşliğinde oynanması buna alışık olmayan diğer bölgelerdeki Abhaz’lar tarafından yadırganıyor” (Papsu, 2004: 125-126). Abhaz-İnguş’larda da yaşlıya saygı gibi güzel gelenekler yok olma sürecinden kurtulamıyor. Ya da eskiden ne kadar uzak olunursa olunsun yayan bile olsa cenazeye gidilirdi. Şimdi ise cenaze evine otomobille götürülmedikçe gidilmiyor (Çeçen, 2002: 114). Görüldüğü gibi Abhazlar içinde kültürü koruma mekanizmaları bulunsun da kültürlerin değişmesine engel olunamamakta, bu değişimler şehirleşme ve modernleşmenin sonucu olarak bozulma şeklinde değerlendirildiğinden, endişe ile karşılanmaktadır. Yine meslek ve yaşam mücadelesi nedeniyle farklı şehirlerde yaşamak zorunda kalan Abhaz’lar, etnik kimlik ve aile ilişkilerini içeren pratikleri yerine getirirse de, bireyselleşmenin hızlanmasıyla geleneksel bağların kırdaki gibi devam ettirilemediği gözlenmektedir.

SONUÇ

Türkiye’deki Kafkas göçmenlerinin durumu ne asimilasyon yoluyla Türkleştirmek ne de izole etmek şeklindedir. Bir buçuk asırdır Türkiye’de yaşayan bu topluluk kültürünü muhafaza etme eğiliminde olmuş, Türkiye’deki ve dünyadaki gelişmelere paralel olan bir sosyo- kültürel değişme seyrini izlemiştir.

Bu topluluğun bir buçuk asırdır Türk kültürüyle girdiği ilişki ne yok olma ne de uyumsuzluk sonucunu doğurmuştur. Bu durum Mümtaz Turhan’ın şu tespitiyle uyusmaktadır, “temas halinde bulunan grupların ırk farklılıklarına izafe edecekleri mana ve tedailer (çağrışım) kültür karışmalarında önemlidir” (Turhan, 1997: 123). Türklerin ve Kafkas topluluklarının kendi ırklarına ve içinde yaşadıkları kültüre verdikleri anlam ve çağrışım bu kültürlerin çatışmasını engellemektedir. Yine Turhan’a göre; (1997: 121), Psikolojik bakımdan kendini emniyette hisseden cemiyetler uzun müddet temas halinde bulunmalarına rağmen kendi üstünlüğüne son derece kani olduğundan adetlerini veya kültürlerini başka gruplara empoze etme ihtiyacı bile duymaz. Bunun için bu kültürlerden herhangi birisine mensup bir fert öteki gruplarda bulunanlara ne gıpta etmekte ne de onlara benzemek lüzumunu hissetmektedir....bu arada bazı küçük unsurlar mübadele edilmektedir. Buna mukabil her grubun kendi içinden doğan, yeniden yaratılan unsurlar mevcut kültür farklılıklarını idame ettirmektedir

Bütün bu değerlendirmeler Türkiye’deki Abhazların kültürel farklılıklarını devam ettirme eğiliminde olduklarını ama aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik alanlara aktif olarak katıldıklarını göstermektedir. Bu durum bazı özellikleriyle Almanya’daki Türk göçmenlerin oradaki sosyal yapıya uyumları ile benzerlik göstermektedir. Örneğin, Almanya’da Türk’lerin önemli sosyo-kültürel kurumlardan biri olan siyasi partilere katılımın artması, Türk iş adamlarının sayısının artmasıyla sosyo-ekonomik bütünleşmenin sağlanması (Özönder, 1998: 203) gibi. Fakat Almanya’daki Türkler’den önemli bir farkı etnik azınlık olmayışlarıdır. Etnik azınlık olmamalarına rağmen şehirleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, gelir artışı ve iç ve dış politik gelişmeler, Türkiye’de yaşayan Kafkas göçmenlerinin Türkiye’deki varlığını siyasallaştırma yönünde dönüştürmektedir. Özellikle Abhaz Özerk Cumhuriyet’inin kurulması, hem Türkiye’de hem de diğer coğrafyalarda yaşayan göçmenlerin “diaspora” olarak tanımlanmasına ve buradakilerin farklı kültürlerden etkilenmelerine rağmen ortak bir Kafkas kültürünün oluşturulması çabalarına neden olmaktadır. Etnik kimliğin siyasallaştırılması entegrasyonu önleyen bir aşamadır. Siyasallaştırma eğilimleri şu şekilde ifadesini bulmaktadır, “Türkiye, Türk etnikliği üzerine kurulmuş bir milliyetçiliği geliştirmiştir, kendilerini Türk kabul etmeyen diğer etnik gruplar için Türk kimliğine asimile olmak tek seçenektir ve nesiller boyu özellikle şehirlerde yaşayan birçok Kafkas göçmeni için de olagelen budur” (Shami, 2004). Bu görüşler ve neticesinde ortaya konulan çabalar, göçmenlerin buldukları kültürlerde kendilerini farklılaştırmaya çalıştıkları ve giderek azınlık statüsü talebiyle etnik haklar mücadelesine girişeceklerini göstermektedir. Oysa yaşadıkları kültürlerde bugün azınlık olmaktan ziyade o kültürlerin asli unsurları olarak yaşamaktadırlar. Gelecekte kültürlerini kaybetme endişesi, asli unsur olmaktan vazgeçme eğilimini doğurmakta gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- APPELBAUM, Richard P., (1998), *Toplumsal Değişim Kuramları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ARSLAN, Cahit, (2009), “Türk-Rus-Gürcü İlişkilerinin Merkezindeki Ülke: Abhazya”, *Akademik Bakış*, Sayı 16, Nisan, ss. 96-107.
- ÇEÇEN, Anıl, (2002), *Çeçenistan Dosyası*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- ERKAL, Mustafa, (1999), *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- FICHTER, Joseph, (1996), *Sosyoloji Nedir?*, Ankara: Atilla Kitapevi.
- GÜNGÖR, Erol, (1999), *Dünden Bugünden*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1991), *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Yayınları.
- HAVİLAND, William A., (2002), *Kültürel Antropoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- HUVAJ, Fahri, (10.05.2004), “Xabze Üzerine”, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://www.kafkasfederasyonu.org/kultursanat/sosyal_yasam/xabze_uzerine.htm.
- HUVAJ, Nejan, (10.05.2004), “Kentleşme, Modernleşme ve Çerkes Gençliği”, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://kafkasfederasyonu.org/genckaffed/2000/kent_modern_cerkes_gencligi_huvai.htm.
- KAFKAS VAKFI, (8.05.2004), <http://www.kafkas.org.tr/belgeler>.
- KAYA, Ayhan, (2004 Mart), “Anadolu’daki Kafkasya”, *Atlas*, Sayı:132, ss. 41-58.
- MERİÇ, Cemil, (1997), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZÖNDER, Cihat, (1998), “Socio-Cultural Aspects of Integration and Disintegration: Turkish Point of View”, *Problems Migratoires En Region Mediterranee*, (Ed. Reiner Biegel), Tunis, ss. 195-204.
- PAPŞU, Murat, (2004 Mart), “Anadolu’daki Abhazya” *Atlas*, Sayı:132, ss.118-131.
- SHAMİ, Seteney, (10.05.2004), <http://www.kaffed.org/index.php/bilgi-belge/diaspora/item/273-urdun.html>.
- TEZCAN, Mahmut, (1984), *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara: A.Ü. E.B.F. yayınları no.129.
- TOLAN, Barlas, (1996), *Toplum Bilimlerine Giriş*, Ankara: Murat ve Adım.
- TURHAN, Mümtaz, (1997), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: İfav yayınları.